

SLOVENSKE RIJEČI U RJEČNIKU JUGOSLOVENSKE AKADEMIJE

Nekaj slovenskih besed iz štirijezničnega slovarja *Juridisch-politische Terminologie* (Dunaj, 1853) je prevzel Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU – izjemoma med iztočnice (za katere je JPT bodisi edina bodisi najstarejša potrditev: *samomor* oz. *odreka*, *slaboumnost*), praviloma pa kot ponazorilo, opis, širše sobesedilo za sbh. iztočnice. Najpogosteje so to sposojenke (npr. *bataljon*), ki jih ni med hrvaško-srbskimi uslovarjenkami v JPT; precej jih je slovensko-srbohrvaško »enakozvočnih« (npr. *dogovor*), nekatere pa so podomačene (npr. *pospešenje* → *pospješenje*). To prevzemanje slovenskih besed v ARj je kljub časovnemu ujemanju med njegovim začetkom in vzponom unitarističnih teženj v stari Jugoslaviji pravilneje pojasnjevati kot slovaropisne spodrsrljaje.

A number of Slovene words from the quadrilingual dictionary *Juridisch-politische Terminologie* (Vienna, 1853) found their way into the Yugoslav-Academy Dictionary of Serbo-Croatian (= ARj; Zagreb, 1880–1976), where they are only exceptionally labeled as Slovene: as a rule, they are tacitly entered either as headwords (for which the JPT is given as the only or the oldest source: *samomor* and *odreka*, *slaboumnost*, resp.) or, more usually, as illustrations and descriptions providing a broader context for other headwords. Most of them are non-Slavic in origin (e. g. *bataljon*) and absent in the Croatian and Serbian sections of the JPT. Some of them are "the same" – or, at any rate, homographic – in Slovene and Croatian (e. g. *dogovor*), some are Croatized (e. g. *pospešenje* → *pospješenje*). The beginning of their inclusion in the ARj coincides with the rise of unitarian tendencies in pre-war Yugoslavia; however, the inclusion seems more correctly ascribable to lexicographic inadvertency.

Otvorenost prema slavenskim leksičkim utjecajima trajno je obilježje hrvatskoga jezika. Ona je sredinom 19. stoljeća postala načelom u obogaćivanju hrvatskog leksičkog fonda potrebnim novim riječima, kojih još nije bilo u hrv. književnom jeziku ni u njegovim dijalektima. Tu otvorenost potvrđuje obilje riječi preuzetih iz češkoga, ruskoga i drugih slavenskih jezika. Posuđivanju iz slavenskih jezika pogodovao je i jezični purizam, koji obilježava cjelokupni razvoj hrvatskoga književnog jezika, a u 19. stoljeću najviše dolazi do izražaja. Oštrica purizma u pojedinim hrvatskim krajevima usmjeravala se onamo otkud je prijetila najveća pogibelj po hrvatski narodni i jezični identitet. A kako ta pogibelj hrvatskomu narodu i jeziku, barem do godine 1918., nije prijetila ni od jednog slavenskog naroda, oštrica purizma bila je usmjerena na neslavensko, posebno njemačko. U toj općoj otvorenosti prema slavenskim utjecajima i međusobnom prožimanju i slovenski je jezik zauzeo istaknuto mjesto ne samo kao jezik primalac nego i kao jezik davalac i jezik posrednik. Posrednička uloga slovenskoga jezika mogla je doći do izražaja u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda posebno u području prevencija iz njemačkoga jezika. Prisni svestrani hrvatsko-slovenski odnosi i veća tradicionalna uloga njemačkoga jezika u slovenskim zemljama, kako dobro zapaža Rammelmeyer, povećali su slovensku posredničku ulogu.¹ Maretić minimalizira tu ulogu slovenskoga jezika u uvodu Hrvatskom ili srpskom jezičnom savjetniku, napominjući da su Hrvati iz slovenskoga jezika uzeli tek nekoliko riječi i navodi

¹ Mathias Rammelmeyer, *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen*, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden 1975, str. 7.

neke od njih (*izlika, mešetar, srh, veža, spolovilo*...)² Nekoliko godina kasnije napisao je o tom Anton Breznik opsežnu raspravu, u kojoj obilno proširuje popis slovenskih riječi koje su posuđene hrvatskom (*glasba, glasovnica, blagostanje, dimnica, kovina, mesečnik, mrtvačnica, oskrbnik, razvoj, stavnica, sustav, ubožnica, dražba, prvopis* itd.)³ On ističe kako je slovenski jezik hrvatskomu bio posrednik i za neke bohemizme i rusizme, te da su neke riječi u hrvatskom posuđene iz slovenskoga (*dražba, prvopis, natpolovičan*...) a ne iz češkoga. Tom se problematikom bavio i Vladoje Dukat, koji dovodi u pitanje mnoge Breznikove zaključke, ističući da su mnoge riječi što ih Breznik spominje kao slovenske posuđenice već prije postojale u hrvatskom jeziku u istom obliku, ali da su, ponekad i pod slovenskim utjecajem, doživjele stanovit značenjski pomak, tako da ipak ne bi bile prave pozajmljenice.⁴ Leksičko posuđivanje između tako srodnih jezika krupno je teorijsko i praktično pitanje, a njegovo bi uspješno rješenje zahtijevalo cjelovit uvid u građu ostvarenu u svim slavenskim jezicima u svim razvojnim fazama, ali se time u ovom radu ne kanimo baviti.

Mi ćemo se ovdje baviti slovenskim riječima koje su na neobičan način ušle u Rječnik hrvatskoga ili sprskoga jezika JAZU.⁵ Označujemo ih slovenskima po tome što su uzete iz slovenskoga dijela jednoga četverojezičnog rječnika, a ne zato što one ne bi bile istodobno i hrvatske ili srpske.⁶ Neke su od tih riječi natuknice toga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika s jedinom potvrdom iz slovenskoga dijela spomenutoga izvora ili se uz ostale izvore navodi i slovenski izvor, a da se prešućuje da je slovenski. Druge pak nisu natuknice u Akademijinu Rječniku nego su uzete kao objašnjenje hrvatske ili srpske riječi, odnosno kao sinonimi natuknice, premda se nalaze samo u slovenskom dijelu izvora. Taj je izvor jedna knjiga, rječnik pravnih i političkih naziva, u kojem se uz njemačku natuknicu navode odgovarajući nazivi na hrvatskom, srpskom i slovenskom jeziku. Taj četverojezični rječnik, usprkos formalnom južnoslavenskom jedinstvu (koje se najviše očituje u jedinstvu knjige) i međusobnim prožimanjima, što proizlazi iz zajedničkih dogovaranja o radu, jasno izražava posebnost svakoga pojedinog jezika.⁷ Uz njemački

² Tomo Maretić, Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom, Zagreb 1924, vidi uvodni dio, str. XVI. Usp. još: Zlatko Vince, Putovima hrvatskoga književnog jezika, SNL, Zagreb 1978, str. 544.

³ Anton Breznik, Vpliv slovenskih slovarjev na srbskohrvatske, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, 1931, 16–67. Vidi još: Zlatko Vince, djelo navedeno u bilj. 2., str. 544. i dalje.

⁴ Slovenačke riječi u Šulekovu rječniku, Prilozi za književnost, jezik, historiju i folklor, knj. XVIII, sv. 1–2, 1938, str. 305–309. Vidi još: Zlatko Vince, djelo navedeno u bilj. 2., str. 545. i dalje.

⁵ Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880. i dalje, knj. I. – XXIII.

⁶ Radi se o rječniku Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Osterreichs. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Wien 1853, str. 694.

⁷ O zajedničkim dogovaranjima pri izradi cjelokupnog projekta Njemačko-slavenskog rječnika pravne i političke terminologije vidi opširan izvještaj voditelja projekta P. J. Šafařika u Predgovoru njemačko-českom izdanju toga djela: Juridisch-politische Terminologie... Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe, Wien 1850, str. 265. Vidi još: Anton Breznik, Jezikoslovne razprave, Izbral in uredil Jože Toporišič, Slovenska matica, Ljubljana 1982, 459, str. 257. i dalje. O tome i: Sergej Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Slovenska matica, Ljubljana 1961, str. 567, osobito str. 449.

naziv slijedi hrvatski latinicom, srpski ćirilicom i slovenski latinicom, a svi su jezici međusobno odvojeni točkom i zarezom. To je djelo tek od slova G služilo kao izvor za Akademijin Rječnik, a Maretić i urednici poslije njega obilnije se služe tim izvorom. Posebno je zanimljiva koincidencija da se riječi iz slovenskoga dijela toga izvora počinju obilnije uzimati kao građa za Rječnik JAZU u doba jake unitarističke težnje, kad se nastojalo stvoriti zajednički srpskohrvatskoslovenački jezik.⁸ Pitanje je još zanimljivije kad znademo da je taj rječnik u početku apstinirao i od hrvatskih kajkavskih izvora, a sad eto poseže i za slovenskim tekstom spomenutoga višejezičnog izvora. Pokušat ćemo stoga odgovoriti na pitanje: Nije li možda uzimanje slovenskih riječi iz toga izvora u uskoj vezi s unitarističkom težnjom, prvi korak u brisanju slovenske jezične posebnosti ili pak puka slučajnost, omaška potcrtavača, ispisivača, obrađivača ili urednika? Prije nego pokušamo odgovoriti na to pitanje, navest ćemo te slovenske riječi, i to redom natuknica pod kojima se javljaju u Akademijinu Rječniku. Uz svaku ćemo riječ dati i kratki popratni komentar. Da pokažemo kako je Akademijin Rječnik uzeo i slovenski tekst, uz svaki navod iz njega navest ćemo i cjelovit kontekst iz rječnika Juridisch-politische Terminologie. Radi kratkoće služit ćemo se za Akademijin Rječnik kraticom AR, a za Juridisch-politische Terminologie kraticom JPT.

ODREKA 'abdikacija, odreknuće'. AR navodi potvrdu iz JPT (**Odreka**, *Entsagung*) i nekoliko mladih potvrda. U JPT stoji ovako: *Entsagung; odrečenje; odrečenē; odreka, odpoved*. Kako smo već rekli, na posljednjem je mjestu slovenski jezik. Budući da u hrvatskom i srpskom dijelu JPT nema riječi *odreka*, AR nije mogao imati za tu riječ potvrdu iz JPT. On je ipak uzeo slovenski tekst, u kojem je ta riječ potvrđena, i to je najstarija potvrda za tu riječ u rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, što nije točno. Možda je riječ *odreka*, koja se kasnije javlja u hrvatskom i srpskom, slovenizam.

ORUŽNIŠTVO 'skup oružnika u kojoj zemlji'. AR ima potvrdu iz Šuleka i JPT (*Oružništvo, oružanstvo, žandarmerija*). U JPT stoji: *Gensd'armerie; oružanstvo, oružništvo; četničtvo; žandarmerija, straža za deželno varnost*. Zanimljivo je da AR nije uzeo hrvatski sinonim *oružanstvo*, ni srpski adekvat *četničtvo*, ni slovenski opis *straža za deželno varnost* nego samo slov. *žandarmerija*. Kako nije istaknuto da je riječ *žandarmerija* uzeta iz slovenskog teksta, a da je u hrvatskom i srpskom tada nema, moglo bi se zaključiti da je ona u tom izvoru hrvatski ili srpski sinonim za riječ *oružništvo*, što nije točno. Riječ *žandarmerija* AR nema kao natuknicu. Premda se za nastanak te riječi u hrvatskom i srpskom ne može sasvim isključiti ni slovensko posredništvo, ipak je vjerojatnije da se radi o izravnom utjecaju njemačkog romanizma.

OTPRAVA 'izgon, progonstvo'. AR ima dosta rječničkih i jednu književnu potvrdu, a zatim i JPT (*Odprava, izgnañe, Ausweisung aus einem Orte*). JPT ima ovako: *Ausweisung (aus einem Orte); odprava; odprava; izgnanje*. I tu je AR uzeo iz slovenskog dijela JPT *izgnanje*, što u hrvatskom i srpskom dijelu nema. Ta je riječ doduše potvrđena u AR, i to prije pojave JPT.

⁸ Tako se je taj jezik službeno zvao.

1. PARNICA 'parba, proces'. Uz dosta drugih potvrda AR ima i JPT (*Parnica, pravda, Prozes*). U JPT stoji: *Process; parnica; parnica; pravda*. Riječ *pravda* u tom izvoru potvrđena je samo u slov. dijelu. Ona je doduše obilno potvrđena u značenju *parnica*, posebno u kajkavskim izvorima, kako vidimo u AR pod tom riječi.
- POREKA 'reklamacija'. AR ima samo potvrdu iz JPT (*Poreka, oporeka, Wider-ruf*). U JPT stoji: *Widerruf; poreka; poreka; oporeka, preklic*. AR je dakle opet uzeo slovenski tekst kao hrvatski ili srpski, što je krivo. Riječ *oporeka* ima doduše i AR s jednom mlađom potvrdom.
2. PRIGLEDATI. Za značenje pod c. 'nadgledati, nadzirati' AR uz dosta potvrda donosi i JPT (*Prigledati, kontrolirati, controlliren*). JPT ima ovako: *Controlliren; prigledati; prigledati; kontrolirati*. AR je uzeo i slov. *kontrolirati*, što hrvatski ni srpski nema. Ta je riječ doduše potvrđena u AR iz istoga vremena, ali iz drugoga izvora.
- RASKOLNIŠTVO 'raskolničko stanje, raskol'. AR uz dosta potvrda donosi i JPT (*Raskolništvo, krivovjerstvo, verska sekta, Religionssecte*). U JPT stoji ovako: *Religions-Secte; razkolništvo; raskolništvo; krivoverstvo, verska sekta*. I tu je AR uzeo slovenske izraze, pa čak prvi izraz i ijekavizirao. Riječ *krivovjerstvo* potvrđena je obilno u AR s različitim značenjima.
- RASCJEPAN 'koji ide ili teži za cijepaњem, za rascjepaњem'. AR ima jedinu potvrdu JPT (*Rascjepna želja, želja odcjepļena ... Sondergelüste*). U JPT stoji: *Sondergelüste; rascjepna želja; rascjepna želja; želja odcepljenja, odtrganja*. AR je uzeo djelomično i slovenski i ijekavizirao ga.
- RAZUZDANOST 'sloboda, nesputanost'. AR uz potvrdu iz Šuleka i Popovića donosi i nekoliko potvrda iz JPT, od kojih nam je zanimljiv ovaj primjer: *Zügellosigkeit der Presse; razuzdanost štampe, razuzdanost tiska*. U JPT stoji: *Zügellosigkeit der Presse; razuzdanost štampe; razuzdanost štampe; razuzdanost tiska*. AR je uzeo slovenski tekst *razuzdanost tiska*, što hrvatski ni srpski pod tom njemačkom riječi nemaju, ali pod *Press-Freiheit* ima i hrvatski *razuzdanost štampe tiskal*. Riječ *tisak* ima i AR pod 3. *tisak* u značenju 'štampanje, tiskanje' s nekoliko starijih potvrda.
- SAMODRŽAC 'monarh, samovladalac'. AR uz obilje rječničkih i književnih potvrda donosi i JPT (*Samodržac, samovladar; Autokrat*). JPT ima: *Autokrat; samodržac; samodržac; samovladar*. AR je uzeo i slovensku riječ. On doduše ima natuknicu *samovladar* s potvrdom iz Popovića i naznakom da tu riječ ima i slovenski. Ali je hrvatski ni srpski JPT nemaju, pa je AR nije smio uzeti.
- SAMOMOR 'samoubojica'. AR ima jedinu potvrdu iz JPT za njemački *Selbstmörder*. Ali u JPT stoji: *Selbst-Mörder; samokrvnik; samokrvnik; samomor*. Dakle, tu riječ ima JPT samo u slovenskom dijelu i to je krivo uzeto kao jedina potvrda natuknice *samomor* u AR.
- SAMOKRVNIK 'samoubojica'. AR ima jedinu potvrdu JPT (*Samokrvnik, samomor, Selbstmörder*). U JPT ima: *Selbst-Mörder; samokrvnik; samokrvnik; samomor*. AR uzima i slovenski naziv, koji se čak javlja i kao natuknica u AR s jedinom potvrdom iz toga slovenskog izvora, kako smo već gore naveli.

- SILENE** 'prisiljavanje'. Uz nekoliko rječničkih i književnih potvrda AR navodi i JPT (*Zwang, sila, sišenje, moranje*). JPT ima ovako: *Zwang; siljenje; silenē; sila, siljenje, moranje, nuja*. Ovdje red riječi upućuje na to da je AR uzeo samo slovenski tekst, i to ne čitav.
- SITNARSTVO** 'trgovanje na sitno'. AR ima jedinu potvrdu JPT (*Trgovaře sitni(h) stvari, čiftarija, grošičareње, kramarija, kramarstvo; Krämerei*). U JPT stoji: *Krämerei; sitnarstvo; trgovane sitni stvari, čiftarija, grošičarenē; k r a m a r i j a, k r a m a r s t v o*. Čudno je da AR nije naveo stvarnu potvrdu natuknice, nego samo njezin opis i sinonime, među koje je uzeo i slovenske. AR nema natuknice *kramarija* a ima *kramarstvo* s potvrdom iz Stullija.
- SKELARINA** 'plaća za prevoženje na skeli'. AR uz dvije rječničke potvrde navodi i JPT (*Überfahrtsgebühr; skelarina, prevoznina, prebrodnina, brodnina*). U JPT stoji: *Überfahrtsgebühr; skelarina, prevoznina; skelarina, prevoznina; prebrodnina, brodnina*. AR je uzeo i slovenske nazive. AR nema ni *prebrodnina* ni *brodnina*.
- SLABOUMNOST** 'slaboumlje'. AR navodi potvrdu iz Popovića i JPT, ali ne navodi tekst iz JPT nego samo naznačuje stranicu 98 čak i bez njemačke riječi pod kojom se natuknica potvrđuje. A u JPT na str. 98. pod riječi *Blödsinn* stoji: *slaboumstvo, slaboumlje; slaboumstvo, slaboumije; slaboumnost, bebost*. Dakle riječ *slaboumnost* nalazi se samo u slovenskom dijelu, pa se JPT nije smjelo uzeti, a to je ipak uzeto, i to kao najstarija potvrda te natuknice. Pridjev *slabouman* ima doduše i hrvatski dio JPT pod riječi *Schwachsinnig* i već je prije potvrđen, pa je od njega lako mogla nastati i apstraktna imenica *slaboumnost*, ali je zaista nema ni u hrvatskom ni u srpskom dijelu JPT.
- SLOŽENE**. AR za značenje pod c. 'isto što slaganje, sloga' uz dosta potvrda navodi i JPT (*Übereinkunft; složene, dogovor*). U JPT stoji: *Übereinkunft; složenje; složnije; dogovor*. AR je dakle uzeo i slovenski naziv. Riječ *dogovor* obilno je potvrđena u AR. Ima je i hrvatski dio JPT za njemački *Verabredung* i *Vergleichung*, ali nema pod riječi *Übereinkunft*.
- SNIŽENOST** 'poniznost, smjernost'. Uz dosta potvrda AR navodi i JPT (*Submission, sniženost, podložnost*). U JPT ima: *Submission; sniženost; sniženost'; poddanost, podložnost*. Vidimo da je AR uzeo i jedan slovenski naziv. Riječ *podložnost* ima inače AR i obilno je potvrđena, ali nije u hrvatskom ni srpskom dijelu JPT.
- SOMIŃAŃE** 'pravljenje završnog računa, bilanciranje'. AR ima potvrdu samo iz JPT (*Bilanzirung; somiňanje, načiňenje zaključnog računa, zaključno računaње, bilanciranje*). U JPT stoji: *Bilanzirung; sominjanje, načinjenje zaključnog računa; zaključno računane; bilanciranje, računska otehtava*. AR uzima djelomično i slovenski tekst. AR nema *bilanciranje*.
- STARATEĻ** 'staralac, nastojnik, skrbnik'. Uz nekoliko novijih potvrda AR ima i JPT (*Obsorger; starateĻ, skrbnik*). U JPT stoji: *Obsorger; staratelj; staratel'; skrbnik*. AR je uzeo iz slovenskog dijela JPT riječ *skrbnik*. Tu riječ ima i AR s obiljem potvrda, čak i iz hrvatskog dijela JPT za njem. *Curator*.
- STARETINAR** 'trgovac starom robom'. AR ima potvrdu iz Petranovića i JPT (*Trödler; staretinar, starinar*). U JPT ima: *Trödler; staretinar; staretinar'; sta-*

rinar. AR je uzeo i slovenski. AR ima i riječ *starinar* u značenju arheolog s potvrdom iz Šuleka i u značenju staretinar, tj. trgovac starom robom s potvrdom iz Popovića. Možda je ta riječ došla iz slovenskog.

STARETINARSTVO 'trgovina starim stvarima'. AR ima potvrdu samo iz JPT (*Trödelhandel; staretinarstvo, starinarstvo*). U JPT stoji: *Trödel-Handel; staretinarstvo; staretinarstvo; starinarstvo*. AR uzeo i slovensku riječ, koja je po AR doduše kasnije potvrđena i u hrvatskom i srpskom (Šulek i Popović), ali u značenju arheologija.

1. ŠKAR 'brodogradilište'. Od tal. *sqhero*. AR navodi nekoliko mlađih potvrda i JPT (*Schifswerfte, Werfte; škar, škver, kantir, lađenica, lađodelnica*). U JPT stoji: *Werfte: škar, škver, kantir; škar', škver'; ladjenica, ladjodelnica*. Zanimljivo je da je AR uzeo slovenske riječi i djelomično ih prilagodio (piše ih sa *đ*). AR ima *lađenica* samo kao toponim, a *lađodjelnica* nema.

TEZICA 'vrsta mjenice'. Uz nekoliko novijih potvrda AR ima i JPT (*Trassierter Wechsel; tezica* (ćirilicom: *potezica*), *potegnuta mjenica, potezka*). U JPT stoji: *Trassiren, trassirter Wechsel; tezica, potegnuta mjenica; potezica, potegnuta mjenica: potezka*. AR uzeo i slov. *potezka*, što inače u AR nije potvrđeno kao natuknica.

TEZNIK 'trasant'. Uz nekoliko novijih potvrda AR navodi i JPT (*Trassant; teznik, poteznik, trasant*). U JPT stoji: *Trassant; teznik; poteznik'; trasant*. AR uzeo i slovenski internacionalizam, koji kao natuknicu u AR nećemo naći.

TEZOVNIK 'trasat'. Uz dvije mlađe potvrde AR uzima i JPT (*Trassat; teznik, poteznik; trasat*). U JPT ima: *Trassat, s. Bezogener; teznik; poteznik'; napoteznjenec, trasat*. AR uzeo i slovenski, ali samo djelomično, tj. uzeo je samo internacionalizam *trasat*, koji je kasnije prevladao i u hrvatskom i u srpskom, ali ga AR nema.

TISUĆNIJA 'formacija od tisuću ljudi'. AR donosi samo potvrdu iz JPT (*Bataillon; tisućnija, bataljun, bataljon*). U JPT stoji ovako: *Bataillon: tisućnija* (grčkom č umjesto ć!), *batalijun; batalion; bataljon*. AR uzeo i slovensku riječ, koju u njemu inače nećemo naći kao natuknicu. AR ima *bataljun* s jednom starijom potvrdom (Kuhačević).

UPORABA 'upotreba; najam'. Uz dosta mlađih potvrda AR navodi i JPT (*Bestand* (*Vertrag*); *uporaba, najam; slov. raboprodaja, rabokup*). U JPT ima: *Bestand* (*Vertrag*); *uporaba; najam; raboprodaja, rabokup*. AR je uzeo i slovenske nazive iz JPT, ali je ovdje to označio kao slovenski, što inače ne čini. Tih riječi AR nema kao natuknica.

USKOREŃE 'požurenje'. AR ima potvrdu samo iz JPT (*Beförderung, Beschleunigung; uskoreŃe, uspješŃe, pospješŃe*). U JPT stoji: *Beförderung (Beschleunigung); uskorenje, uspješŃe; uskorenŃ, uspješŃe; pospješŃe, pohitrenje*. AR je uzeo i jedan slovenski naziv i ijekavizirao ga. Riječ *pospješŃe* ima inače u AR dosta potvrda.

VAĻANOST 'apst. od pridjeva valjan, vrijednost'. Uz nekoliko starijih potvrda AR ima i iz JPT *Rechts-Gültigkeit, pravna vaĻanost*. U JPT stoji: *Rechts-Gültigkeit; vaĻanost po pravu; vaĻanost po pravu; pravna veljavnost*. Svezu *pravna vaĻanost* nema nijedan dio JPT: AR je uzeo slovensku svezu

pravna veljavnost i pretvorio je u *pravna valjanost*. Oba elementa te sveze nalazimo kao natuknice u AR, a ima ih i JPT kao posebne elemente ili sastavnice nekih drugih sveza, ali je čudno da nema i *pravna valjanost* nego *valjanost po pravu*.

VJEROZAKON 'vjera, religija'. AR ima nekoliko novijih potvrda i JPT (*Religion; vjerozakon, vera*). U JPT stoji: *Religion; vjerozakon; věrozakon; vera, verstvo*. AR uzeo djelomično i slovenski, nije izričito naznačio da je slovenski, ali nije ni ijekavizirao. Riječ *vjera* AR ima s obiljem potvrda.

VJEROZAKONSKI 'vjerski'. Uz nekoliko novijih potvrda AR donosi više primjera iz JPT (*Religions-; vjerozakonski, verski*). U JPT ima: *Religions-; vjerozakonski; věrozakonski; verski*. I tu je ostalo *verski* nepromijenjeno, ali bez naznake da je slovenski. AR ima riječ *vjerski* s dosta novijih potvrda.

ZAVEDNIK 'zavodnik'. AR ima potvrdu iz Petranovića i JPT (*Verleiter; zavednik, zavoditel, zavodnik*). U JPT stoji: *Verleiter; zavednik; zavoditel'; zapeljivec, zavodnik*. AR uzeo i slovensku riječ *zavodnik*. Ta je riječ s tim značenjem potvrđena u AR doduše s mladim potvrdama, a u značenju 'utemeljitelj' s potvrdom iz Stullija.

ZAVIČAJNICA 'svjedočanstvo o zavičajnom pravu'. AR donosi potvrdu iz Šuleka i JPT (*Heimatsschein, zavičajni list, slov. domovnica*). U JPT stoji: *Heimats-Schein; zavičajnica; zavičajnyj list'; domovnica, domovinski list*. AR je uzeo i slov. *domovnica*, ali je ovaj put jasno naznačio da je slovenska. Ta je riječ u tom značenju slovenizam. Iz slovenskog je ušla najprije u Šulekov rječnik. AR nema tu riječ s tim značenjem (jer za slovo *d* nije se još uzimao Šulek), nego samo sa značenjem 'domaćica'.

ZAVJETNIŠTVO 'skrbništvo, nadgledništvo'. AR ima potvrdu iz Šuleka i JPT (*Patronat; zavjetništvo, patronstvo*). U JPT ima: *Patronat; zavjetništvo; zavjetništvo; patronstvo*. AR uzeo i slovenski a da to ne istakne. AR nema *patronstvo* ni *patrunstvo* kao natuknice.

1. ZAVOD. Za značenje pod d. 'zavod, mjesto gdje se odgaja, pripravlja, sprema, uči i slično; ustanova, institut' AR navodi nekoliko mlađih potvrda i JPT (*Anstalt; zavod, zavedeňe, naprava*). U JPT stoji: *Anstalt; zavod; zavedeňe, zavod'; naprava, ustanovitev*. AR je dakle uzeo i slov. *naprava* bez izričite naznake. U AR je potvrđena riječ *naprava*, ali u drugom značenju.

1. ZAVRATA. Za značenje pod c. 'regres, naknada, naknadno plaćanje' uz dvije mlađe potvrde AR donosi i JPT (*Regress; zavrata, navrata, nazadna pravica*). U JPT stoji: *Regress; zavrata; navrata, regress'; nazadovanje, nazadba, nazadna pravica*. Svezu *nazadna pravica* uzeo je AR iz slovenskog dijela a da to nije naznačio.

ZAZIV 'poziv, izazov'. Uz potvrdu iz Petranovića AR uzima i JPT (*Provocation; zaziv, zazivanje, isklicanje*). U JPT ima: *Provocation; zaziv, zazivanje; zaziv', zazivaně; izklicanje*. AR je uzeo i slovenski naziv i proveo jednačenje po zvučnosti. U AR nema riječi *isklicanje*, a ima glagol *isklicati* u značenju 'isklijati'.

ZDRAVSTVEN 'što se odnosi na zdravstvo'. AR ima jedinu potvrdu JPT, ali s više primjera, od kojih izdvajamo ovaj: *Gesundheits-Polizei; redarstvo zdravla,*

zdravstvena policija. U JPT stoji: *Gesundheits-Polizei*; *zdravstveno redarstvo*; *redarstvo zdravlja*; *zdravstvena policija*. AR je uzeo slov. svezu *zdravstvena policija* i time hoće potvrditi pridjev *zdravstven*. Hrvatsku svezu *zdravstveno redarstvo* nije za to iskoristio, a naveo je srpsku sintagmu *redarstvo zdravlja*, kojom ne potvrđuje pridjev *zdravstven*, što želi potvrditi. Riječ *policija* ima AR bez potvrda, ali kaže da je sasvim obična.

ZLOČINSKI 'koji se odnosi na zločin ili zločinca'. Uz nekoliko potvrda AR donosi i JPT (*Verbrecherisch*; *zločinski*, **hudodelski**). U JPT stoji: *Verbrecherisch*, *verbrecherische That*; *zločinsko djelo*; *zločinsko djelo*; *hudodelsko djelo*. AR je uzeo slov. riječ *hudodelski* a da to izričito ne kaže, ali je nije ijekavizirao. AR nema *hudodjeljski*, a ima *hudodjelstvo*, *hudodjelnost* i sl.

1. **ŽARA** 'zemljana posuda sa dvije ručke'. Tal. *giarra*. Uz obilje potvrda u navedenom značenju AR navodi posebno značenje 'kutija, posuda, u koju se ubacuju glasački listići' s potvrdom iz JPT (*Urne*; *žara*, **urna**). U JPT stoji: *Urne*; *žara*; *urna*. AR je prešutno uzeo slov. riječ *urna*. Tu riječ AR nema kao natuknicu.

Kako smo vidjeli, neke su slovenske riječi iz JPT ušle u AR kao natuknice (*odreka*, *samomor*, *slaboumnost*), i to kao jedina potvrda (*samomor*) ili kao najstarija potvrda (*odreka*, *slaboumnost*). Ostale nisu natuknice nego su uzete kao objašnjenje, opis, širi kontekst za hrvatsku ili srpsku natuknicu. Najčešće su to strane riječi (*žandarmerija*, *kontrolirati*, *kramarija*, *bilanciranje*, *trasat*, *trasant*, *bataljon*, *patronstvo*, *policija*, *urna* itd.), koje se u tom izvoru ne nalaze u hrvatskom i srpskom dijelu, a nisu potvrđene kao natuknice ni u AR. Zatim ima dosta slovenskih riječi koje su istodobno i hrvatske i srpske (*izgnanje*, *pravda*, *zavodnik*, *domovnica*, *dogovor*, *podložnost* i dr.). Ponegdje AR uzima slovenski tekst za potvrdu hrvatske i srpske natuknice (pravna *važanost*, *zdravstvena policija*, *sila*). AR i sa slovenskim riječima najčešće postupa kao da su hrvatske ili srpske, tj. podvrgava ih zakonitostima hrvatskoga ili srpskoga jezika (ijekavizira ih, provodi jednačenje po zvučnosti i sl.). Tako slov. *veljavnost* pretvara u *važanost*, *krivoverstvo* u *krivovjerstvo*, *pospešenje* u *pospješenje*, *izklicanje* u *isklica*, *ladjenica* u *ladenica* i sl. Sve te činjenice i vremenska podudarnost početka takva postupanja sa slovenskim tekstom u JPT i unitarističke težnje u staroj Jugoslaviji mogle bi lako uputiti na zaključak da je takvo postupanje u vezi s unitarističkim težnjom. Mislim da bi to ipak bio kriv zaključak, te da bi bilo ispravnije sve navedene pojave objasniti kao greške u obradi Akademijina Rječnika. Do tih je grešaka lako moglo doći zbog specifičnosti samoga izvora JPT, koji je u biti četverojezičan, a često se postupalo kao da je dvojezičan, kao što su druga leksikografska djela koja su uzeta za građu. Tako je lako moglo doći do pogrešaka da se uzme sve što iza njemačkoga slijedi kao sinonimija hrvatskoga ili srpskoga jezika. U knjizi je srpski pisan ćirilicom, ispred njega je hrvatski, a iza njega slovenski, pri čemu je još svaki od njih međusobno odijeljen točkom i zarezom. Kad se je tekst ispisivao na kartice, zacijelo se pisao samo latinicom, što je svakako umanjilo razlikovnost, a točka i zarez prestaju biti granicom pojedinih jezika nego dobivaju funkciju razdvajanja sličnoznačnica koje nisu pravi sinonimi. Na takav zaključak upućuje i podatak da

AR uz pojedine natuknice hrvatskoga ili srpskog jezika navodi i druge slavenske jezike u kojima se ta riječ javlja, pri čemu nikad ne ispušta ni slovenski ako dotična riječ i u njemu postoji. To se može potvrditi u svim fazama izrade AR, pa i u spomenutom kritičnom vremenu kad se je posebnost slovenskoga jezika dovodila u pitanje. Na temelju AR ta se posebnost uvijek priznavala. A to opet potkrepljuje naš zaključak da su pojedinačna posezanja u slovenski tekst ipak samo puka pogreška, koja je lako mogla nastati. To je samo kap u moru leksičkog blaga što nam ga to velebno djelo nudi, te bitno ne umanjuje njegovu vrijednost, ali ipak donekle relativizira njegovu pouzdanost.

ZUSAMMENFASSUNG

In der Arbeit werden die slowenischen Wörter, die aus einer viersprachigen Quelle (Juridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Wien 1853) entweder als Stichwörter oder als Erklärungen in das Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika der JAZU genommen worden sind, betrachtet. Obwohl der Anfang der Rezeption der slowenischen Wörter aus der erwähnten Quelle als das Material für das Wörterbuch der JAZU mit der Erscheinung einer unitaristischen Tendenz, als die Individualität der slowenischen Sprache in Frage gekommen ist, koinzidiert, lehnt der Autor einen kausalen Zusammenhang der Rezeption mit der Tendenz ab und versucht diese Rezeption als einen durch den spezifischen (viersprachigen) Charakter der Quelle entstandenen Fehler bei dem Bearbeiten des Wörterbuchs zu erklären.